

Izvešće o suradnji Između memorijalnih mjesta, lokalnih muzeja i obrazovnih ustanova

Dvije *online* panel rasprave održane u svibnju i rujnu 2022. godine bile su usredotočene na mjesta sjećanja i međunarodne izložbe, s naglaskom na transnacionalnu dimenziju Holokausta i ostalih genocida/sustavnih ubojstava tijekom Drugog svjetskog rata, uz razmatranje lokalnih i regionalnih aspekata i najbolje prakse u formalnom i neformalnom obrazovanju povezanom s tim temama.

U uvodu, govornici su predstavili neke primjere međunarodne suradnje u vezi s očuvanjem, zaštitom i dijeljenjem kulturne baštine vezane uz Drugi svjetski rat, uključujući planove za pripremu nove izložbe u sada praznom jugoslavenskom paviljonu u Državnom muzeju Auschwitz-Birkenau u Oswiecimu, u Poljskoj, kao i potrebno obnavljanje spomenika na Kamporskom spomen-groblju, nekadašnjem fašističkom koncentracijskom logoru na otoku Rabu.

Paneli su okupili kustose, učitelje i osobe koje rade s mladima s predstavnicima različitih memorijalnih institucija kako bi identificirali nove mogućnosti suradnje u očuvanju kulturne baštine Drugog svjetskog rata te jačanju kvalitete i relevantnosti obrazovanja o Holokaustu i aktivnosti sjećanja s mladima. Također su imali za cilj predložiti preporuke za poboljšanje međunarodne interdisciplinarnе suradnje u obrazovanju, istraživanju i sjećanju na Holokaust i ostale genocida/sustavna ubojstva tijekom Drugog svjetskog rata i patnje etničkih, vjerskih i marginaliziranih skupina.

Paneli su bili dio projekta "Između sjećanja i zaborava: Drugi svjetski rat - mjesta sjećanja", koji je razvila Documenta i europski partneri: MMH Dachau i Sveučilište u Regensburgu (Njemačka), Associazione 4704 i Topografia per la storia (Italija), APIS institut i Socijalna akademija (Slovenija), s ciljem poticanja rasprave o memorijalnim mjestima Drugog svjetskog rata (nekadašnjim koncentracijskim logorima, radnim logorima, mjestima pogubljenja, zatvorima, mjestima otpora...) te suočavanja s napuštanjem tih mjesta i zaboravom priča žrtava i preživjelih s kojima se često suočavamo.

Projekt je financiran od strane Europske unije putem programa CERV.

Online rasprava "Između sjećanja i zaborava"

U utorak, 31. svibnja 2022. godine, održan je prvi dio *online* panel rasprave pod nazivom "Između sjećanja i zaborava". U uvodu panela, Ivo Pejaković, ravnatelj Spomen-područja Jasenovac, i Aneta Vladimirov, iz članica Srpskog narodnog vijeća i članica Savjeta Spomen područja Jasenovac, predstavili su situaciju na Spomen području Jasenovac i potrebu za jačanjem ove institucije, koja je jedina u Hrvatskoj koja se sustavno bavi nasljeđem Drugog svjetskog rata. Thomas Porena, istraživač organizacije Topografia per la storia, predstavio je biografiju Bruna Pristera, preživjelog logoraša koji je bio interniran u nekoliko koncentracijskih logora tijekom Holokausta. Raspravu je moderirala Vesna Teršelič, voditeljica Documente - Centra za suočavanje s prošlošću.

U uvodnom dijelu Vesna Teršelič pozvala je paneliste da se osvrnu na izazove vezane uz jačanje Spomen-područja Jasenovac i njegovu ulogu u utjecanju na aktivnosti sjećanja u Hrvatskoj i drugim postjugoslavenskim zemljama, gdje većina potomaka nekadašnjih zatočenika živi.

Prvi panelist, Ivo Pejaković, istaknuo je da je Spomen-područje Jasenovac jedina institucija na teritoriju Hrvatske koja se izravno bavi Drugim svjetskim ratom. Također je istaknuo da su većina komemorativnih aktivnosti usmjerene prema Domovinskom ratu devedesetih godina, rekavši: "Sve ostalo je više ili manje zaboravljeno. Većina aktivnosti na lokacijama povezanim s Drugim svjetskim ratom prepuštena je entuzijastima i organizacijama civilnog društva kojima je stalo do njih."

Ivo Pejaković je istaknuo poseban položaj Spomen-područja Jasenovac, budući da je u nadležnosti Ministarstva kulture i medija i dio je službenih hrvatskih institucija.

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske odgovorno je za "osnivanje i nadzor nad ustanovama za obavljanje poslova djelatnosti zaštite kulturne baštine". Više informacija možete pronaći na njihovoj službenoj stranici: <https://min-kulture.gov.hr/djelokrug/647>

Naglasio je da "s druge strane nije moguće obavljati naše poslove bez suradnje s predstavnicima žrtava, poput židovske zajednice, srpske zajednice, romske zajednice, antifašističkih udruga i slično. U tim okolnostima naš zadatak je pronaći zajedničku naraciju, zajednički jezik, jer ako nismo svi na istoj strani, teško će biti ostvariti napredak za same institucije. Taj napredak se može sažeti u tri ključna zadatka:

1. Prije svega, povećati broj škola koje posjećuju Spomen-područje Jasenovac;
2. Drugi aspekt na kojem radimo unutar spomen-područja Jasenovac je razvoj modela za bolje suočavanje s izazovima s kojima se susrećemo te osnivanje istraživačkog odjela u Memorijalu;

3. Treća stvar je povezana s lokacijama koje su dio Spomen-područja Jasenovac. Odgovornost Jasenovca nije vezana samo za lokaciju općine Jasenovac, već i za druge lokacije poput Bročica, Stare Gradiške i drugih.

Spomen-područja Jasenovac surađuje s Ministarstvom kulture i medija te s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske u organizaciji međunarodnih seminara povodom obilježavanja Dana sjećanja na holokaust 27. siječnja, te organizira radionice na Spomen-području Jasenovac, u Memorijalnom muzeju i Obrazovnom centru, za sve posjetitelje, kao i za skupine učenika i studenata iz inozemstva.

Druga govornica, Aneta Vladimirov, istaknula je da je broj posjetitelja i dalje nizak. U 2021. godini, Jasenovac je posjetilo 8.768 posjetitelja, od kojih je 5.289 iz Hrvatske, a 5.289 iz drugih zemalja. Također je komentirala "nedostatak javnog angažmana na spomen-području, posebno uzimajući u obzir da statistički više od polovice posjetitelja ne dolazi iz Hrvatske, ili dolazi iz regija Hrvatske koje su povijesno više zainteresirane za sjećanje na Drugi svjetski rat, poput Istre."

Izrazito je malo posjetitelja iz drugih dijelova zemlje. To pokazuje opadanje interesa i neku vrstu politike zaborava koja daje prostor revizionizmu." Također: "Imamo podatke da srednjoškolci dolaze u Jasenovac, ali srednje škole su dužne pokriti njihove troškove, a potom tražiti naknadu od Ministarstva obrazovanja, što čini organizaciju puno težom."

Aneta Vladimirov također je naglasila da se u vezi sa stalnom izložbom koja je otvorena 2006. "od samog početka pojavljuje nekoliko problema s predstavnicima zajednica žrtava. Njegova provedba nije bila vrlo dosljedna." Dodala je da: "U Hrvatskoj postoje dvije institucije, dva spomen-područja. Prva je vezana uz Domovinski rat u Vukovaru, a druga u Jasenovcu. Kada je riječ o vidljivosti ili financijskim sredstvima, vidi se da je Memorijalni centar Domovinskog rata Vukovar podržan od strane vlade s osam puta većim financijskim sredstvima nego Jasenovac. To pokazuje da je odnos između spomen-područja i iznosa povezan s načinom na koji se sjećamo trauma i što naučimo iz tih trauma."

Zaključila je odgovarajući na pitanje: "Što je kultura sjećanja? S manjinske perspektive to znači oblikovanje i učenje iz povijesti temeljeno na iskustvu, a ne na identitetu, gdje je iskustvo zajednički nazivnik za sve one koji žele nešto naučiti o sebi." Naposljetku je istaknula najhitniji zadatak: "Možemo reći da je najhitnija stvar minimalna organizacijska dostojanstvenost Spomen-područja Jasenovac, gdje će istraživači moći obavljati svoj posao i dobiti podršku za objavljivanje svojih knjiga, svoga rada."

Thomas Porena je predstavio biografiju Bruna Pristera, preživjelog logoraša koji je bio interniran u nekoliko koncentracijskih logora tijekom holokausta, i istaknuo u raspravi: "Mislim da su ljudi prije svega ljudi, prije nego što postanu građani bilo koje nacije... Postoji povijest ljudi i ljudi sa svih strana mogu pisati povijest ljudi. To ovisi o očima, o lećama koje

imaju... Ne moramo biti savršeni povjesničari s besprijevnim jezičnim i znanstvenim vještinama da bismo nešto učinili na tom području."

Online rasprava "Između sjećanja i zaborava", drugi dio

U utorak, 27. rujna 2022., održana je *online* panel rasprava pod nazivom "Između sjećanja i zaborava" / drugi dio. U uvodnom dijelu, panelisti su predstavili odabrane primjere međunarodne suradnje. Thomas Lutz, ravnatelj Muzejskog odjela *Topographie des Terrors* u Berlinu, i Nataša Mataušić, povjesničarka i kustosica iz Zagreba, predstavili su pregovore u vezi s budućom stalnom izložbom u trenutno praznom jugoslavenskom paviljonu u Državnom muzeju Auschwitz-Birkenau u Poljskoj (Oswiec). Elma Hašimbegović, ravnateljica *Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu*, predstavila je prošle i planirane međunarodne izložbe i programe o sudbini žrtava Drugog svjetskog rata. Saša Petejan, novinarka i kustosica u *Zavodu APIS* (Kopar) predstavila je planirano obnavljanje Spomen-groblja Kampor na otoku Rabu. Raspravu je moderirala Vesna Teršelič, voditeljica Documente.

Što se tiče procesa pregovora o stalnoj izložbi u paviljonu Državnog muzeja Auschwitz-Birkenau, koji su započeli 2011. godine, Thomas Lutz je naglasio: "Ured UNESCO-a u Veneciji imao je vrlo dobru ideju da je potrebno postaviti novu međunarodno-nacionalnu izložbu u memorijalnom muzeju u Auschwitzu. Kao što znate, mnoge države iz kojih su žrtve došle u Auschwitz imaju priliku postaviti memorijalne izložbe... Sada je ideja da imamo međunarodnu izložbu koju će pripremiti šest država članica UNESCO-a. Kosovo još nije članica UNESCO-a. Bilo bi to prvi put, koliko ja znam, u svijetu da šest država zajedno priprema izložbu o povijesti Drugog svjetskog rata." Dodao je: "Ako imate mogućnost raspravljati stvari među stručnjacima, izgraditi povjerenje i to raditi na razini na kojoj nitko nema većinu i ne može nadvladati druge, moguće je dobiti sliku povijesti koja je vrlo kompleksna, vrlo komplicirana povijest." "Na razini stručnjaka to je funkcioniralo, na političkoj razini je puno složenije."

Nataša Mataušić dodala je: "Nismo mogli dijeliti ljude i žrtve prema današnjem političkom podjelama... Nismo željeli da današnje državne granice stvore takvu podjelu i odraze je u Auschwitz izložbi, da izbjegnemo podjelu i koncept balkanizacije." "Ključni predmet ove izložbe bile bi žrtve koje su stradale s područja bivše Jugoslavije."

Elma Hašimbegović istaknula je: "Govorim iz vrlo specifične situacije javne institucije koja već 30 godina ne koristi javni proračun, već je negdje ostala u zraku zbog neriješenih pitanja i političke situacije."

Saša Petejan istaknula je: "Ono što nam nedostaje je povijest malih naroda." "Pokušavamo održati argumente živima kroz različite aktivnosti."

Preporuke:

- Uputiti zahtjev povodom hrvatskog predsjedanja Međunarodnim savezom za sjećanje na Holokaust (IHRA) za organizaciju studijskog putovanja u Jasenovac i Rab prije plenarnih sastanaka koji će se održati iduće godine u Zagrebu i Dubrovniku.
- Predložiti dodatnu sjednicu prije plenarnog sastanka IHRA-e.
- Uputiti zahtjev EHRI-u za ponovno razmatranje karata s lokacijama koncentracijskih logora.
- Uputiti zahtjev USHMM-u za ponovno razmatranje karata s lokacijama koncentracijskih logora.

BMO - Izvještaj o suradnji (Nacrt)

Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću:

[Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću](#)
kontakt@documenta.hr

Tekst: Vesna Teršelič, Georgios Manoudakis

Dizajn: Alice Straniero

Fotografije: Fotografije su fotografirali sudionici projekata "Između sjećanja i zaborava: mjesta sjećanja Drugog svjetskog rata" i "Susreti sjećanja: Učenje iz prošlosti za suočavanje s dehumanizacijom danas", financirani putem programa CERV i Europa za građane Europske unije.

Zagreb, rujan 2022.

Ova publikacija izrađena je uz potporu Europske unije, putem programa CERV.

Ova publikacija odražava mišljenje autora, a Europska agencija za obrazovanje i kulturu ne snosi odgovornost za bilo koju uporabu informacija koje publikacija sadrži.